

Kimmo Ahonen

Michael Mooren *Bowling for Columbine* amerikkalaisen asekulttuurin analyysinä

Michael Mooren ohjaama dokumenttielokuva *Bowling for Columbine* on kuluneen elokuvavuoden yllättävimpiä menestyksiä. Se on hauska, ristiriitainen ja häpeilemättömän kantaa ottava kommentti amerikkalaisesta asekulttuurista, sen syistä ja seurauksista. Samalla se on kotikutoinen analyysi amerikkalaisesta vapauskäsityksestä, jonka lähes pakkomielteen omainen kytkeytyminen aseiden omistamiseen tuntuu eurooppalaisesta näkökulmasta vieraalta, suorastaan käsittämättömältä.

Bowling for Columbine onkin saanut enimmäkseen ylistäviä arvioita Euroopassa. Elokuva antaa vahvistusta niille ennakkokäsityksille, joita monilla on amerikkalaisista umpipatrioottisina kulttuuri-imperialisteina ja pelon vallassa elävinä asehulluina. Se on kuva, johon eurooppalainen älymystö mielellään uskoo, mutta jonka julistaminen itsestään selväksi totuudeksi on enemmän kuin ongelmallista. Tarkastelen seuraavassa *Bowlingin* amerikkalaisen (ase)kulttuurin kritiikkiä sekä toisaalta elokuvan herättämää vastakritiikkiä.

Yhdysvallat pelon kulttuurina

Michael Moore on Yhdysvalloissa kulttihahmo, vihattu ja rakastettu kulttuurin moniottelija. Mooren viimeisin kirja, Bushin kampanjaa ja hallintoa ruotiva *Stupid White Men* on ollut kotimaassaan valtava menestys. Vuonna 2001 julkaistu teos keikkui huhtikuussa 2003 edelleen bestseller-listojen kärjessä. Menestys todistaa, että suuri osa amerikkalaisista ei ole lainkaan vakuuttunut presidenttinsä politiikan erinomaisuudesta, vaikka viralliset gallupit niin väittävät.

Moore on malka konservatiivien silmässä, räyhäävä suunsoittaja, eräänlainen vasemmistolainen (ja myös analyttisempi ja fiksumpi) versio oikeiston suunpieksijästä, radiokomentaattori Rush

Limbaughista. Toisaalta republikaanien ohella Moore on kritisoinut ankarasti Clintonin hallintoa ja yleensä liberaaleja.

Imagoltaan hiukan epämääräinen Moore haluaa pikemminkin edustaa kadunmiehen työväenluokkaista protestia, joka ei kumartele kummankaan valtapuolueen suuntaan. *Turun Sanomien* elokuvakriitikko Tapani Maskula totesi osuvasti hänen olevan "rähjäinen painos meidän Hannu Karpostamme". Moore onkin oman maan hallitsevan eliitin avoimesti populistinen kyseenalaistaja - samaan aikaan kun hän muistuttaa olevansa ylpeä amerikkalaisuudestaan. Poliittinen kampanjointi ei silti ole Moorelle vierasta: hän oli aktiivisesti tukemassa vihreän puolueen Ralph Naderia vuoden 2000 presidentinvaalikampanjassa.

Bowling esittää kiinnostavan ja otollisia tartuntapintoja sisältävän analyysin, jossa Yhdysvaltain lähihistoriaa tarkastellaan pelkojen mentaliteettihistoriana. Lähtökohtana on vuonna Littletonin pikkukaupungissa sijaitsevassa Columbinen lukiossa vuonna 1999 sattunut traaginen tapahtumasarja, jossa kaksi nuorta murhasi toistakymmentä koulutoveriaan ja sen jälkeen itsensä.

Tämä ja muut teini-ikäisten järjettömät väkivaltarikokset kuohuttivat amerikkalaisia ja nostivat laajan keskustelun väkivallan syistä. Syyttävä sormi osoitti niin Marilyn Mansonin tapaisiin rocktähtiin kuin tietokonepeleihin ja elokuvien turmelemaan vaikutukseen.

Bowling for Columbine kalastaa syitä ulkoisia tekijöitä syvemmistä vesistä, erityisesti amerikkalaisesta asekulttuurista.

Mooren maalitauluna on NRA (*National Rifle Association*) - jonka jäsen hän myös itse on - ja erityisesti sen johtaja Charlton Heston, josta on vanhoilla päivillään tullut jonkinlainen aseenkanto-oikeuden ikoni. Vaikka NRA:n toiminta kyseenalaistetaan, Moore korostaa, ettei aseiden määrä ja helppo saatavuus ole riittävä selitys väkivallan kasvulle.

Moore hakee syytä väkivaltaisuuksien amerikkalaisen kulttuurin sisältä, siitä pelon ja pelottelun mekanismista, jolla poliitikot ja media pitävät kansalaiset näpeissään. Mekanismista, joka on saanut niskalenkin amerikkalaisista syyskuun 2001 jälkeen. Tässä uhkakuvien varaan rakentuvassa retoriikassa turvallisuuden koostaminen on tärkeämpää kuin sosiaalisen turvaverkkojen luominen tai edes ylläpitäminen.

Oikeastaan Moore heittää kehään useampia, keskenään ristiriitaisia selitysmalleja, joiden kautta hän tarkastelee väkivaltakulttuurin kompleksista ja yhtä selitysmallia pakenevaa luonnetta.

Manipulointia ja provokaatiota

Bowling for Columbine on taisteleva dokumentti, joka pistää katsojan seinää vasten ja pakottaa ottamaan kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin. Valitettavasti se eri suuntiin ampuessaan antaa kriitikoille valtut käteen. Lähemmin tarkasteltuna Mooren argumentointipohja on nimittäin hatara ja johtopäätösten teko välillä varsin kyseenalaista.

Esimerkkejä löytyy runsaasti. Moore syyttää Hestonia siitä, että tämä tunkeutui Denveriin pitämään kokousta pian Columbinen murhien jälkeen. Elokuvasa näytetään katkelma, jossa Heston pitää päänsä yllä kivääriä ja lausuu repliikin: "From my cold dead hands". Tosiasiassa Heston ei kuitenkaan lausunut noita sanoja eikä heilutellut kivääriä tuossa kokouksessa, vaan kohtaus on kuvattu vuotta myöhemmin Pohjois-Carolinassa pidetystä NRA-kokouksesta. Katsoja saa vaikutelman, että ylimielinen Heston tuli Denveriin uhoamaan ja että NRA piti siellä mahtipontisen kokouksen - vaikka tosiasiassa nelipäiväiseksi aiottu kokous supistettiin vain lakisääteiseen osaan.

NRA:n kannattajat yhdistetään muutenkin muutta mutkitta ääri-libertariaanisiin militia-joukkoihin. Alussa Moore haastattelee militia-kaartin jäseniä, jotka innolla kertovat, kuinka jokaisen kansalaisen perustuslaillinen velvollisuus on säilyttää asetta kotona. Sitten kuvaan marssitetaan astetta sekopäisempi tapaus, Oklahoman pommimiehen Timothy McVeighin piiriin kuulunut James Nichols. Katsojalle jää mielikuva, että nämä herrat edustaisivat jotenkin tyypillistä NRA:n jäsentä. NRA on laaja organisaatio, jonka jäsenten niputtaminen samaan porukkaan survival-leirejä pitävien aseihhuleiden kanssa on karkeaa yksinkertaistamista. NRA:n jäseniä yhdistävä tekijä on tietysti kaikkia aseenkantoa rajoittavien lakien ja asetusten vastustaminen, mutta poliittisesti järjestöön mahtuu hyvin kirjavaa joukkoa. Vastaavalla logiikalla Tony Halmetta voisi pitää esimerkkinä suomalaisten suhtautumisesta pakolaisiin!

Elokuvasa kuullaan vain vähän todellisia asiantuntijoita, eikä ketään vakavasti otettavaa vastustajaa - jollei sitten Hestonia lasketa sellaiseksi. Tämä ratkaisu tukee kyllä tehokkaasti em. mielikuvaa irrationaalisesta asehulluudesta.

Aseenkannosta jo muutaman vuosikymmenen ajan käyty laaja keskustelu on kuitenkin tuottanut vinon pinon kirjallisuutta - sekä laajaa aseenkanto-oikeutta vastustavia että niitä puoltavia teoksia. Toisin kuin Moore antaa ymmärtää, aseenkantoa on siis puolustettu myös rationaalisin argumentein. Argumentointi on keskittynyt perustuslain toisen lisäyksen tulkintaan, mutta aiheesta

on ilmestynyt runsaasti myös asekulttuurin ja rikollisuuden korrelaatiota kommentoivia teoksia.

NRA:n propagandistit nostavat toistuvasti esiin John R. Lott Jr:n kirjan *More Guns, Less Crimes* (1998), jonka nimi kertoo jo keskeisen argumentin: aseiden saatavuus vähentää rikollisuutta. Lottin ja muiden tällaisia näkemyksiä viljelleiden tutkijoiden mielipiteistä voi olla monta mieltä, mutta ainakin ne edustaisivat paremmin aseenkanto-oikeuden rajoituksia vastustavien näkökantoja kuin Nicholsin tapaisten friikkien tilitykset.

Vastaava esimerkki löysästä journalismista on Mooren vierailu Kanadassa. Kanada on turvallinen maa, kun kerran kanadalaiset – siis Mooren haastattelemat kanadalaiset – nukkuvat ovet lukitsemattomina. Mooren yleistyksyet ja huolimattomuudet voisi ohittaa olankohautuksella, elleivät ne heikentäisi hänen perusargumenttejaan.

Elokuvantekijällä on tietysti oikeus ottaa luovia vapauksia, eikä Mooren lähtökohtana ole ollut tasapuolisuus, vaan haastavuus. Vastapuolen argumenttien työntäminen syrjään käyttämällä hyväksi mielikuvaa aseita hinkkaavista punaniskoista on silti ratkaisu, joka kääntyy Moorea vastaan.

Ilakointi asehullujen kustannuksella toimii kyllä yleisöä viihdyttävänä parodiana, mutta Moorella on myös kunnianhimoisempia tarkoituksia, jotka ovat pahasti ristiriidassa valittujen metodien kanssa. Moorelle rooli ei riitä rooli eliitin haastavana Don Quijotena, vaan hän ilmiselvästi haluaa olla vakavasti otettava amerikkalaisen kulttuurin mätäpaiseiden puhkaisija. Ongelmana on, että Mooren argumentit on liian helppo ampua alas. Ja niin konservatiivit ovat innolla tehneetkin.

Republikaanien oikean siiven äänitorvi *National Review* omisti elokuvan "vääristelyn ja pilkan" oikomiseen pitkän artikkelin, jonka perusteellisuus kertoo toisaalta siitä, että Mooren kritiikki on osunut maaliinsa.

Michael Moore ja amerikkalainen kulttuurisota

Amerikkalaisessa kulttuurikeskustelua on 1980- ja 90-luvulla leimannut eräänlainen konservatiivien ja liberaalien välinen kulttuurisota. Moore ottaa sotaan ihailtavan rohkeasti osaa. Erityisen tehokas on elokuvassa nähtävä "Wonderful World" -kooste, jossa toisen maailmansodan jälkeistä amerikkalaista ulkopoliittikkaa kuvataan sarjaksi likaisia CIA-operaatioita, kansallisen edun nimissä tehtyjä interventioita ja hegemoniapyrkimyksiä.

Kooste on kuin pikakertaus Noam Chomskyn esittämästä kritiikistä USA:n ulkopoliittikkaa kohtaan. Tällaisia

chomskylaisia analyyssejä ei vain ole Yhdysvaltain valtamedioissa pahemmin nähty syyskuun 2001 jälkeisessä ilmapiirissä.

Mooren räväkkä ja rohkea esiintyminen Oscar-gaalassa – "Shame On You, Mr Bush" -huutoineen – herätti laajasti huomiota, vaikka muutamasta buuaajasta huolimatta suurin osa gaalayleisöstä oli samoilla linjoilla. Hollywood-tähtien liberaalius onkin konservatiivisten kolumnistien ja talk-show -vetäjien jatkuvia piikittelyn aiheita.

Konservatiivisen *New York Postin* mielipideosastolla oli kitkeriä kommentteja Mooren puheesta. Eräs lukija vertasi sitä Jane Fondan tunnettuun vierailuun Pohjois-Vietnamissa. "Kuinka kauan meidän pitää sietää omahyväisiä, maanpetoksellista käytöstä harjoittavia 'Hanoi Janeja', jotka suoltavat vasemmistolaista propagandaa samalla kun he äveriäästi kieriskelevät loistossa, josta vain nauttiminen on mahdollista vain Amerikassa."

Toinen lukija puolestaan totesi tilaisuuden todistaneen, että Hollywood on täynnä "surkeita pseudo-älykköjä", osoittihan yleisö suosiota paitsi Moorelle myös "pedofiili" Roman Polanskille! Kommentteissa tiivistyy se katkeruus ja suoranainen viha, jota kovan linjan republikaanien riveissä tunnetaan liberaaleja ja yleensä 1960-luvun arvoja vastaan.

Konservatiivien arvioissa Moorea lyödään sumeilematta vasemmistolaisen älykön leimakirveellä. "Pilalle hemmoteltujen" intellektuellien karsastaminen ei ole mitään uutta amerikkalaisessa poliittisessä debatissa. Jo 1950-luvun kommunistivainojen vuosina puhuttiin "punikeista" tai "Kremlin sätkynukeista", joiden kanssa lähes samaa kastia olivat itärannikon liberaalit.

Nyt nimitykset ovat vaihtuneet. Kirjailija Tom Wolfe haukkui teoksessaan *Täydessä terässä* liberaalia yliopistoälymystä "rokoko-marxilaisiksi". Syyskuun 2001 jälkeisessä kansallisen yhtenäisyyden huumassa Bushin hallinnon kriitikkoja on haukuttu milloin terroristien tukijoiksi, milloin hempeiksi ja todellisuudesta vieraantuneiksi rauhankyyhkyiksi.

Michael Moore on ottanut kulttuurikriittikkona sen aseman, joka Oliver Stonella oli vielä muutama vuosi sitten. Molemmat ovat provokaattoreita, jotka sinkoavat nuolia niin oikealle kuin vasemmalle – erityisesti oikealle.

Tavallaan molemmat ovat myös amerikkalaisia idealisteja. He uskovat amerikkalaisiin arvoihin, jotka sotilaallis-teollinen kompleks, häikäilemättömät suuryritykset ja kierot poliitikot ovat polkeneet maahan toteuttaessaan kapitalistisia ja imperialistisia valtahaaveita. Näkemystä voi hyvällä syyllä pitää liioiteltuna ja yksipuolisena, mutta sen tarkoitus onkin

toimia silmät avaavana keskustelupuheenvuorona. Siksi Stonen ja Mooren – kuten myös Noam Chomskyn – kritiikki toimii parhaiten amerikkalaisen kulttuurikeskustelun sisäisessä kontekstissa.

Käytin alussa Mooren elokuvasta termiä dokumenttielokuva, voittihan se tuossa sarjassa myös Oscarin. Vertailukohtana voisi olla provokatiivisen poliittisen dokumenttielokuvan klassikko, Emile de Antonion Richard Nixon -muotokuva *Millhouse* (1971).

Bowling for Columbinen tapauksessa dokumenttielokuvan määritelmän voisi tosin laittaa lainausmerkkeihin. Moore manipuloi estoitta kuvaa ja katsojia.

Itse asiassa Bowlingin luokittelu fiktioksi tekisi ehkä paremmin oikeutta Moorelle. Se, kuinka "oikeassa" Moore on analyysissään, ei ole lopulta ratkaisevaa. Mooren elokuva toimii samalla logiikalla kuin Oliver Stonen JFK: elokuvallisena historiankirjoituksena ja kommentaarina, jossa olennaista ei ole oikea vastaus, vaan keskustelua herättävän kysymyksen asettaminen.

Katsoja voi allekirjoittaa ohjaajan johtopäätökset tai vastustaa niitä jyrkästi, mutta joka tapauksessa hän joutuu ottamaan kantaa Bowlingin väitteisiin. Jos ei se ole hyvän poliittisen dokumentin – tai poliittisen fiktion – tunnusmerkki, niin mikä sitten?

Toisaalta Moore itse ei ehkä piittaa siitä, kuinka tarkkoja hänen esittämänsä tilastoluvut ovat tai kuinka tarkoitushakuisesti kuvamateriaalia on yhdistelty. Kriitikot ovat löytäneet *Stupid White Men* -kirjasta tukun asiavirheitä ja epätarkkuuksia. Haastattelussa Moore kuittasi nämä väitteet tokaisemalla: "Kuinka komediassa voi olla epätarkkuuksia?"

* * *

Kirjoittaja Kimmo Ahonen on filosofian maisteri ja työskentelee Turun yliopiston historian laitoksella.

ENNEN JANYT
Historian tietosanomat